

KERÉKJÁRTÓ ÁGNES – KLIMA GYULA

ÉLETSZENTSÉG ÉS ASZKÉZIS: ÁRPÁD-HÁZI SZENT MARGIT (1242–1270)

„Berekesztették a klastromban, miképpen szokás
prédikátor-szerzetbeli test nélkül lakozó¹
sororoknak klastromában.”

(Margit-legenda, Szent Margit élete 1510)²

Oblatio puerorum

Árpád-házi Szent Margit olyan korban született, amikor Magyarországnak égető szüksége volt kimagasló egyéniségekre. A tatárjárás idején, 1242. január 27-én jött a világra IV. Béla (1206–1270) magyar király és Laszkarisz Mária (1206–1270) bizánci császári hercegnő kilencedik gyermekeként. Születését tragikus történelmi és családi események előzték meg. 1241. április 11-én a

-
- 1 A „test nélkül lakozó” kifejezés, ugyan fordítási hiba, de történelmi „freudi lapszusként” igazán megállja a helyét. A „sorores incorporatae” kifejezés kolostori szóhasználatban a beiktatott nővérekre utalt.
 - 2 Jelen tanulmányban valamennyi legenda-idézet Ráskai Lea *Margit-legendájából* való. A szövegrészeket a Debreceni Egyetemen készült modernizált helyesírású digitális változatból vettük át: https://deba.unideb.hu/deba/Margit-legenda_Szent_Margit_elete_1510/index.html

muhi csatában odaveszett az ország. Béla király lóhalálában kényszerült menekülni és Babenberg Frigyes (1211–1246) osztrák hercegnél keresett segítséget. Frigyes azonban védelem helyett kirabolta és megzsarolta őt. Szövetségesének árulása után Béla feleségével, hat leánygyermekével és István fiával Zágráb felé indult tovább. Útközben öccse, Kálmán herceg belehalt a Muhinál szerzett súlyos sérüléseibe. A hős herceget titokban temették el a csázmai [Čazma, Horvátország] Mária Magdolna domonkos kolostorban.³ Béla maradék híveitől védelmezve, az Adriai-tenger felé folytatta útját, nyomában Kadán kán üldöző seregével. Végül a dalmáciai Klissza [Klis, Horvátország] sziklavarában helyezte biztonságba családját. Itt pestisjárvány tört ki, amit két leányuk, a tizenhárom éves Katalin és a tizenhat éves Margit nem élt túl. Közös kőkoporsóban helyezték őket örök nyugalomra a spalatói [Split, Horvátország] katedrálisban. Pusztulásra ítélt ország, életveszély, betegség és halál sötét árnya borult az uralkodói családra, miközben a királyné gyermeket várt. A vészterhes körülmények emberi közelségbe hozzák elhatározásukat: születendő gyermeküket, amennyiben leány lesz, Istennek ajánlják maguk és Magyarország megszabadításáért.

A királyi párnak az 1242-es év elején leánygyermekke született, akinek elhunyt nővére után a Margit nevet adták.⁴ Nem sokkal ezt követően váratlan fordulat következett be a magyarországi eseményekben: a tatárok hirtelenül visszavonultak és elhagyták az országot. IV. Béla sietve hazatért, hogy hozzákezdhesen az újjáépítéshez, felesége és gyermekei néhány hónappal később követték őt Magyarországra.

A szülők megtartották ígéretüket: Margit leányukat 1246-ban, hároméves korában beadták a veszprémi Szent Katalin-monostorba, ahol hét évig nevelkedett, majd 1252-ben tizenhét apácatársával együtt átvitették őt a budai Nyulak szigetére, a részére alapított Boldogasszony-kolostorba.

3 Magyar Katolikus Lexikon online: Csázma, <http://lexikon.katolikus.hu/C/Cs%C3%A1zma.html>

4 Mindkét királylányt Antiochiai Szent Margitról nevezték el, akit ebben az időben nagy tisztelet övezett Magyarországon csakúgy, mint egész Európában.

<p>„Vt tamen aliquo qualiter reuerencie, quam erga ipsam nostram dominam Virginiem gerimus Gloriosam, exhibeamus expressius argumentum; filiam nostram karissimam dominam Margaretam inter sorores in ipso Monasterio sub religiosi habitus honestate Domini nostri et Genitricis eiusdem, Regine Celestis, studuimus obsequijs deputare, vt uirginis vocis organo laudet uirginem, et a matre misericordie misericordiam satagat implorare. Verum quia religiosam uitam ducentibus congrua debemus consideratione prospicere, ne cuiuslibet necessitatis occasio pro defectu temporalium, sine quibus spiritualia in hoc mortali corpore non subsistunt, robur sancte in eis contemplacionis dissoluat; contulimus, dedimus et donauimus eidem Monasterio Matris Regine Celestis in perpetuum elemosinam villas, quarum nomina ilico subiiciuntur.”⁵</p>	<p>„Azonban, hogy a tiszteletnek, mellyel a Dicsőséges Szűz iránt viseltetünk valahogyan kifejezettebb bizonyosságát nyújtjuk, a mi legdrágább lányunkat, Margit úrhölgyet, a monostor nővérei között a vallásos ruha tisztességében, a Mi Urunk és az Ő Anyja, az Égi Királynő szolgálatára törekvénk elhelyezni, hogy szűzi hangja hangszerével dicsérje a szűzet, és a könyörületesség anyjától könyörületért könyörögni igyekezzék. Mivel azonban a szerzetesi életet élők számára megfelelő figyelmet kell szentelnünk, hogy nehogy a földi javak híján, amelyek nélkül a spirituális javak ebben a halandó testben meg nem maradnak, valamiféle szükség alkalmat adjon szent elmélkedésük szigorának feloldására, az Égi Királyi Anya monostorának örökös alamizsnaként az alább felsorolt falvakat juttatjuk, adjuk, és adományozzuk.”⁶</p>
--	---

Ebben az évben a domonkos rend bolognai általános káptalanja Budát jelölte ki a következő *capitulum generale* helyszínéül.⁷ Ez a választás nagy elismerést jelentett IV. Béla számára a domonkosokat támogató egyházpolitikájáért, és egyben a tisztelet megnyilvánulása volt az uralkodó pár mély vallásossága iránt. 1254-ben a budai kolostorban meg is tartották a káptalant, ahol Margit királylány letette az első fogadalmi esküt, amely után haláláig dominikánus nővérként élte életét.

A korai középkorban gyakori és általánosan elfogadott volt a gyermekek ilyenfajta felajánlása, az úgynevezett *oblatio puerorum* egy bibliai példa, Sámuel próféta példája nyomán. A korai felajánlások visszavonhatatlannak számítottak.⁸ IV. Béla korára azonban ez megváltozott és a szülői ígéret már nem kötötte tovább

5 Wenzel 1873, 319. 458–459.

6 A latin szövegek fordítását, Szent Margit zsolozsmájának kivételével, Klima Gyula készítette.

7 Kertész 2017, 7.

8 De Jong 1996, 192.

egy egész életre a gyermeket, hanem serdülő korában ő maga dönthetett sorsáról.⁹ Ezt azért lényeges hangsúlyozni, hogy lássuk, Margit nem kényszerből, nem csupán szülei akaratának engedelmeskedve vált azzá, aki lett. Felnövekedvén, az érvényben lévő egyházi szabályzat szerint szabadon választhatta volna a kolostor elhagyását. Ő azonban, amint a róla fennmaradt szövegekből tudjuk, nem így tett.

Elbeszélő források

Árpád-házi Szent Margit életéről viszonylag sokat tudunk. Forrásértékűnek számítanak a latin nyelvű jegyzőkönyvek, melyeket nem sokkal halála után, az egymást követő két szentségvizsgálati eljárás során vettek fel. Az első jegyzőkönyv 1271 és 1274 között készült,¹⁰ 1275-ben elküldték V. Ince pápának, aki úgy ítélte meg, hogy az összegyűjtött anyag nem elégséges Margit szentté avatáshoz.¹¹ A szöveg azonban elkezdett élni, mert a pápán kívül voltak mások is, akik olvasták, értelmezték és tovább gondolták. Ezeknek a korabeli olvasóknak köszönhetjük, hogy a tanúvallomások, melyeket szinte közvetlenül Margit halála után rögzítettek, nem veszték el az utókor számára, hanem beépültek a későbbi legendákba, így az 1270-es években keletkezett *Legenda vetus*-ba, melyet szerzője után Marcellus-legendának¹² is neveznek. Marcellus fráter, aki a magyar domonkos rend korabeli főnöke volt, nemcsak írója, hanem szereplője is volt legendájának. Margit gyóntatójaként és lelki vezetőjeként személyesen is érintette a szentté avatási eljárás sikeres lefolytatása, ezért minden bizonnyal jól ismerte az első, azóta már elveszett jegyzőkönyvet. E jegyzőkönyv, valamint saját emlékei alapján írta meg Margit életének történetét, hogy ezzel is elősegítse spirituális tanítványa szentté avatását.¹³ A *hagiográfiák* sémája szerint időrend-

9 De Jong 1996, 193.

10 Pongrácz 1943, 1037–1043.

11 Bóle 1944, 5–15.

12 Csepregi et al. 2018.

13 Pontosan ez történt Árpád-házi Szent Erzsébet esetében is. Gyóntatója, Marburgi Konrád megírta a *Summa vitae*-t és a csodák listájával együtt elküldte a pápának, hogy az elhunyt szentté avatását kérje, ami aztán 1235-ben, négy évvel Erzsébet halála után meg is történt.

ben ábrázolja az eseményeket, hangsúlyozza Margit különleges erényeit és leírja csodatételeit.

1278-ban a második szentségvizsgálat során újabb latin nyelvű jegyzőkönyvet készítettek, melyben Margit 40 apácátársa a személyes tapasztalat elevenségével idézi fel a csodás eseményeket Margit életéből. Itt már időben valamivel nagyobb a távolság a szöveg írója és a szent között, de még ez a szöveg is, akár csak a fentebb említett másik kettő, a rövid távú emlékezet terméke és a kortársak, szemtanúk vallomásán alapul.

A magyar nyelvű legenda

A Marcellus-legenda és a második jegyzőkönyv tovább hagyományozódott az 1510-ből fennmaradt magyar nyelvű Szent Margit-legendában. Az eredeti latin írást, amelyből a fordítás készült, eddig nem sikerült a filológiai kutatásoknak azonosítani. Azt azonban tudjuk,¹⁴ hogy a szöveg másolója, esetleg fordítója is Szent Margit egy késői rendtársa, Ráskai Lea volt. A 16. század elején Ráskai Lea a margitszigeti kolostorban működő másolóműhely, *scriptorium* legjelentősebb másolójaként és könyvtárosaként tevékenykedett. Könyvtárában ringott a magyar nyelvű irodalmiság bölcsője.

Ráskai kisebb változtatásokat végzett a szövegen, melyekből kitűnik személyes érintettsége: a szöveg kolostori helyszíneit, melyek a 13. századi állapotokat tükrözték, azonosította saját korának kolostori helyszíneivel. Ezzel is hangsúlyozta, hogy Szent Margit is a szigeti kolostorban élt és egy volt közülük, és közelebb hozta a követendő példaképet apácátársai számára. A szöveg közösségi célra, feltehetően közösségi felolvasásra készült. Ráskai az élettörténet elbeszélését lelkes felkiáltásokkal, sóhajokkal, apácátársainak szóló jóra való buzdításokkal kíséri és ezzel eleget tesz az 1335-ben Londonban tartott nagykáptalan döntésének, miszerint a szentek életrajzát nem száraz adathalmazként, hanem lángoló stílusban kell megírni. Feltételezések szerint Boldog

14 Volf György találta meg a nevét a 19. század végén a *Cornides-kódex* 368. oldalán. Nyelvemléktár VIII. Budapest, 1879. Előszó, IX.

Margit testét a magyar nyelvű legenda keletkezésének idejében, 1510 körül kiemelték sírjából, mivel a szigeti templom szentélyét átépítették és a sírt a szentély mögé helyezték.¹⁵ Ezt támasztja alá Ráskai Lea egyik közbeszúrásában, amikor így fogalmaz Margitnak a szigeti sírjáról¹⁶: „kyben mastan es fekyk ez zent vz”. Az áthelyezésre valószínűleg azért volt szükség, mert Margit sírja már közvetlenül halála után kultikus hellyé vált és nagy számú zarándok látogatta.

Az aszkézis és életszentség magyarországi előképe: Szent Zoerard-András

Legendája alapján Árpád-házi Szent Margit vallásosságában kiemelkedő jelentőséget kapott a test megtagadása. A mai ember számára sem ismeretlen a gondolat, hogy a lélek Istenhez való felemelkedését akadályozza az emberi test földhöz kötöttsége, esendősége. Az a fajta szinte test nélküli lét azonban, mely Árpád-házi Szent Margit legendáiból kibontakozik, mégis idegen számunkra. Szent Margit életének kutatói különböző magyarázatokkal kísérelték meg eloszlatni ezt az idegenséget. Mályusz Elemér a középkori misztika első magyarországi képviselőjét látja Margitban,¹⁷ Mezey László a *begina* vallásossággal hozza őt kapcsolatba, mely a hivatalos egyházi, különösen pedig domonkos rendi felfogással nem teljes mértékben egyezett.¹⁸

De mindezen idegenkedésünk talán csak szekuláris korunk sajátsága. Így joggal vetődik fel a kérdés, hogy mennyiben volt Szent Margit aszkézisre alapuló vallásossága egyedülálló a saját korában.

Erre talán jó referenciapontként szolgálhat az első Magyarországon kanonizált aszkétikus szent példája, Szent Zoerard-András, akinek kanonizációját I.

15 Feurené Tóth 1971, 249, 251.

16 Első síremlékét a legenda tanúsága szerint lombardiai mesterek készítették vörös márványból.

17 Mályusz 1933, 39.

18 Mezei 1955, 25.

László kezdeményezte 1083-ban, és aki éppenséggel testének szélsőséges megtagadásával és sanyargatásával vívta ki kortársai tiszteletét.¹⁹

Egy 1620-ban keletkezett rézmetszet Zoerard önsanyargatását minden részletében megjeleníti.²⁰ Zoerard a nagyböjt negyven napjára mindössze negyven diót vitt magával táplálékul. Éjt nappá téve egy fatönkөн ült, amelyet éles nád-tüskékkel vett körül, és feje köré egy fakorongról köveket lógatott, hogy véletlenül se legyen kedve alvásra dőlni. Ciliciuma, azaz vezeklő öve egy vaslánc volt, amely az évek során olyannyira beette magát húsába, hogy benőtte a bőr, és a legenda szerint a holttestéről való eltávolításakor hallani lehetett, ahogy csikorogott a bordákon. A rézmetszet feliratának utolsó sora ennek megfelelően egy szó szerint is húsba vágó kérdéssel zárul:

„Haec toti Zoerarde orbi spectacula praebes Perdius et pernox sic Zoerarde sedes Cum pigro tam saeva geris certamina somno Si tu sic dormis, quis vigilare potest?”	„Zoerard, im ezt adod ennek a világnak. Imígyen ülsz, Zoerard, éjt téve napnak, a lusta alvásra ily vad kínokat hozva. Ha te így alszol, ugyan ki lehet éber?”
--	---

A nyilvánvaló válasz a kérdésre az, hogy Zoerard éberségéhez képest mi ébren is alszunk, tudati állapotunk az övéhez képest olyan, mint Platón barlanglakóinak tudatossága a felszínen élőkéhez képest. A platóni gondolattal való hasonlatosság nem valami véletlen egybeesés. Zoerard kulturális háttérét ugyanis azoknak a görög remetéknek tradíciója alkotta, akik egy „megkeresztelkedett platonizmus” gondolkörében folytatták aszkétikus gyakorlataikat a léleknek a testből már ebben az életben való kiszabadítására.²¹

19 Zoerard hagiográfiája Boldog Mór pécsi püspök 1064–1070 körül készült munkájában maradt ránk. Referenciáért lásd a következő jegyzetet.

20 Jean le Clerc: Szent Zoerard-András, 1620. Martin de Vos és Jan Sadeler nyomán. Rézmetszet, papír, 24,1 × 19,2 cm. A rézmetszet egy reprodukciója a következő tanulmányban található: Ilkó 2012, 33–44. A tanulmány tanúsága szerint, a rézmetszet a tanulmány szerzőjének tulajdona. A szerző sajnos nem járult hozzá a kép jelen tanulmányban való közzétételéhez.

21 Lásd erről bővebben Ilkó Krisztina fentebb hivatkozott tanulmányát.

Aszkézis és életszentség Aquinói Tamás szerint

De vajon ugyanez a gondolatiság vezérelte volna egy dominikánus apáca aszkétikus gyakorlatát is? Végül is, Margit korára Aquinói Tamás arisztotelianus teológiai antropológiája sokkal bensőségebb metafizikai egységet állított test és lélek között, és teológiai megfontolások alapján is sokkal fontosabb szerepet tulajdonított test és lélek uniójának, mint a platonikus spiritualitás.

Metafizikai szempontból ugyanis a test és lélek egysége nem olyan, mint mondjuk egy kézibáb és az őt mozgató kéz egysége, vagy Arisztotelész Tamás által gyakran idézett példája szerint, mint a hajó és kapitánya egysége. Mert ez az egység pusztán az együttműködés, de nem a létezés egysége. Ezért van az, hogy a platonikus felfogás számára a létezésében elkülönült lélek pusztán a test kényszerű mozgatója, a test pedig a lélek saját, spirituális létmódjának gyakran inkább akadálya, semmint segítője, amit a léleknek, amint a testbe zárva keresztülvergődik a földi léten, jobb már ebben a világban megtagadnia a test halála utáni, pusztán spirituális létezésre való készülődésében.

Ezzel szemben az Aquinói arisztotelianus felfogásában a lélek a test szubsztanciális formája, egy létezésében egységes, teljes létező önmagában inkomplett, nem-teljes része. A lélek tehát természetes helyén a testben van, amelyben természetes materiális képességeit (úgyis mint a vegetatív és szenzitív képességeit) a testben, testi szervei révén teljesíti ki. Ámde, a materiális természetben egyedülállóan, az emberi lélek rendelkezik egy saját, pusztán spirituális képességgel is, az emberi értelemmel, amelynek az aktivitása, a gondolkodás, semmilyen testi szervnek nem az aktivitása, még az agyé sem, amely pusztán a gondolkodáshoz szükséges érzéki adatokat szolgáltatja.²² Ennek megléte teszi tehát az emberi lelket képessé a test halálának túlélésére, hiszen ez a működése folytatható minden testi szerv megléte nélkül, viszont ahhoz, hogy ezt a működést folytassa, léteznie kell.

22 Ez utóbbi állítás természetesen nem magától értetődő, és így bizonyítást igényel. Lásd erről bővebben: Klima 2016, 49–75.

Ámde ez a létezés, már nem a teljes emberi személy, hanem a személy pusztán intellektuális részének létezése. A teljes emberi személy földi életében tehát a test nem a lélek börtöne, hanem materiális képességeinek kiteljesítője, és így a lélek természetes helye, aminek igen fontos teológiai következményei is vannak.

Először is, ha a testtől elvált emberi lélek nem természetes helyén van, akkor természetből vágyik a testtel való újra egyesülésre, a test feltámadására. De éppen ezt az ígéretet hordozza Krisztus feltámadása, és ennek az ígéretnek a beváltásában való hitet fejezi ki az Apostoli Hitvallás.

Másodszor – és az aszkézissel való közvetlen összefüggésben – ha a lélek a test természetes helye és ily módon a természet Teremtőjének az ajándéka, akkor azt nem lerombolni, hanem gondozni kell.

De persze a test gondozása nem jelenti azt, hogy annak minden vágya kielégítendő, de még azt sem, hogy mind a test, mind a lélek edzésére ne lenne őket szükséges megpróbáltatásoknak kitenni. Hiszen Aquinói számára sem volt idegen a test próbatételének, mint a spiritualitás felé vezető útnak az ideája. Amint írja:

„Manifestum namque est quod humanum cor tanto intensius in aliquid unum fertur, quanto magis a multis revocatur. Sic igitur tanto perfectius animus hominis ad Deum diligendum fertur, quanto magis ab affectu temporalium removetur. Unde Augustinus dicit in libro LXXXIII quaestionum quod venenum caritatis est cupiditas temporalium rerum, augmentum vero eius est cupiditatis diminutio; perfectio vero nulla cupiditas. Omnia igitur consilia, quibus ad perfectionem invitamur, ad hoc pertinent ut animus hominis ab affectu temporalium avertatur, ut sic liberius mens tendat in Deum, contemplando, amando, et eius voluntatem implendo.”

„Márpedig nyilvánvaló, hogy az emberszív annál erősebben vonzódik valami egyhez, minél inkább elhúzódik a többitől. Hasonlóképp, annyival inkább vonzódik az ember lelke Isten szeretetéhez, minél inkább elhúzódik a temporális dolgok hatásától. Ezért mondja Ágoston, hogy a szeretet mérge a temporális dolgok vágya és a szeretet növekedése ennek a vágnak a csökkenése, a kiteljesedése pedig a vágy megsemmisülése. Minden olyan tanács tehát, amely a tökéletességre invitál, arra ösztökél, hogy elfordítson a temporális dolgokra való vágyakozástól, hogy így az elme inkább az Istenre figyeljen, szemlélődve, szeretve, és akaratát teljesítve.”²³

23 De perf. c. 6.

De lényegében ugyanezzel a gondolattal indítja másik idevágó polemikus írását a szerzetesi élet tökéletességéről:

„Christianae religionis propositum in hoc praecipue videtur consistere, ut a terrenis homines revocet et spiritualibus faciat esse intentos. Hinc est quod auctor fidei et consummator Iesus, in hunc mundum veniens, saecularium rerum contemptum et facto et verbo suis fidelibus demonstravit.”

„Az keresztény vallás tanítása, úgy tűnik, elsősorban abban áll, hogy az embereket elvonja a földi dolgoktól, és őket a szellemi dolgokra figyelőkké tegye. Innen van az, hogy a hit szerzője és összefoglalója Jézus, midőn e világra érkezett, a világi dolgok megvetését tettel és szóval is demonstrálta hívei számára.”²⁴

A tamási evilági ideál tehát *a teljes emberi élet*, amely viszont tökéletes formájában, Krisztust követvén, nem a világi dolgokban leli örömét, hanem azokat megvetvén a spirituális dolgok felé, Isten és felebarátaink szeretete felé fordul. Mint oly sok más kérdésben, Tamás tehát egyfajta finom egyensúlyt keres és talál természet és kegyelem, test és lélek, materialitás és spiritualitás között, azonban annak hangsúlyozásával, hogy ez az egyensúly tökéletes formájában egy olyan spirituális életben valósítható meg, amely háromféleképp tagadja meg a temporális, testi dolgokat: 1. először is a külsődleges javak, a pénz, vagyon, tulajdon elhagyásával, 2. másodsor a test „mortifikációjával”, azaz böjttel és egyéb aszkétikus gyakorlatokkal, és végül 3. a saját akarat (illetve akaratosság) megtagadásával, a saját akarat Isten akaratának való teljes alávetésével.

De hogy ez az egyensúly pontosan hol, kinél és hogyan valósítható meg, ez egyedenként és koronként is változik. Így például, amikor a földi javak magtagadásáról van szó, Tamás felveti a problémát, hogy ha a spirituális tökéletesség a földi javak elvetésében áll, akkor senki, aki jómódú, nem üdvözülhet, és így például Ábrahám, aki gazdagon halt meg, nem juthatott volna a mennyek országába. A probléma megoldásáról ezt mondja:²⁵

24 Contra doct. c. 1.

25 De perf. c. 7.

„Quae quidem quaestio solvi non posset, si perfectio Christianae vitae in ipsa dimissione divitiarum consisteret. Sequeretur enim quod qui divitias possidet, non possit esse perfectus. Sed si verba domini diligenter considerentur, non in ipsa divitiarum dimissione perfectionem posuit; sed hoc ostendit esse quasi quendam perfectionis viam, ut ipse modus loquendi ostendit, cum dicitur: si vis perfectus esse, vade, et vende omnia quae habes, et da pauperibus, et sequere me: quasi in sequela Christi consistat perfectio, dimissio vero divitiarum sit perfectionis via. [...] Potest ergo contingere quod aliquis divitias possidens perfectionem habeat, caritate perfecta Deo inhaerens; et hoc modo Abraham divitias possidens perfectus fuit, non quidem habens animum divitiis irretitum, sed totaliter Deo coniunctum. [...] Magna ergo virtus fuit Abrahae quod etiam divitias possidens, a divitiis liberum animum habuit; sicut magna virtus fuit Samson, qui absque armis cum sola mandibula asinae multos hostes prostravit: nec tamen inutiliter consilium datur militi, ut ad bellum procedens assumat arma ad hostes vincendos.”

„Ezt a kérdést nem lehetne megoldani, ha a keresztényi élet tökéletessége a földi javak elhagyásában állna. Az következőnek ugyanis, hogy aki földi javakkal bír, nem lehet tökéletes. De ha gondosan megfontoljuk az Úr szavait, akkor láthatjuk, hogy nem azt állította, hogy a tökéletesség magában a javak elhagyásában áll, hanem azt, hogy a javak elhagyása egy a tökéletességhez vezető út, amint azt beszédmódja is igazolja, amikor ezt mondja: ‘ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el mindened, add a szegényeknek, és kövess engem’, azaz, a tökéletesség Krisztus követésében áll, és a javak elhagyása a tökéletességhez vezető út. [...] Megeshet tehát, hogy valaki gazdagon is tökéletes legyen, tökéletes szeretettel ragaszkodván Istenhez, és ily módon volt Ábrahám gazdagon is tökéletes, mivel lelke nem gabalyodott bele a gazdagság hálójába, hanem teljességgel Istenhez kapcsolódott. [...] Nagy volt tehát Ábrahám erénye, hogy gazdagon is a gazdagságtól szabad volt a lelke, amiként hatalmas volt Samson ereje, aki fegyvertelenül is, pusztán egy szamar állkapcsával vert le számos ellenséget. De mégsem haszontalan a tanács a harcos számára, hogy ha hadba száll, akkor fegyverezze fel magát az ellenség legyőzésére.”

De Tamás hasonlóan oldja meg a problémát a testi örömeik megtagadásával kapcsolatban is, ahol a problémát Ábrahám többnejűsége okozza, amely ellenében látszik állni a spirituális tökéletességgel.²⁶ Mert ahogy a harcos számára jó tanács, hogy hadba készülvén fegyverezze fel magát, úgy a spirituális életre készülőknek is jó tanács, hogy szabadítsa meg magát a testi kísértésektől, jölle-

26 Uo. c. 8.

het az erős lélek – csakúgy, mint a fegyvertelen Sámson – győzedelmeskedhet felettük akkor is, ha ki van téve a kísértéseknek. Ehhez persze hozzátehetjük, hogy a lélek megerősítéséhez azt is ugyanúgy edzeni kell, mint a testet. És az, hogy kinek, mikor, mennyi „edzés” kell, személyenként és koronként változik. Hogyan volt ez tehát Margit esetében?

Margit aszkézise és életszentsége

Margit vallásossága csakis ebben a szellemi kontextusban értelmezhető. A 13. századi női vallási mozgalmak központi részét az *imitatio Christi* ideálja képezte. E szerint az elképzelés szerint Istenhez a keresztre feszített Krisztus mutatja az utat, hozzá kell hasonlóná válnia annak, aki üdvözülni akar. A mélységes együttérzésen túl az embernek osztoznia kell Krisztus szenvedéseiben. Az *imitatio Christi* ideálja Margit valamennyi apácatársa számára követendő példaként jelent meg. Amiben ő tovább megy, az a megvalósítás mértéke. Hite és vallási átszellemültsége a szenvedő Krisztus követésében a Szent Kereszt tiszteletén, valamint a húsvéti ünnepek mély átélésén túl saját testi igényeinek szinte teljes megtagadásáig vezet. Hogyan valósítja ezt meg? A földi javakról és kiváltságokról való lemondása kiviláglik végletesen egyszerű ruházkodásból, önmegtartóztató étkezési szokásaiból, a legalantasabb munkák alázatos elvégzéséből, önfeláldozó betegápolásából és adakozásából. De még ennél is tovább megy: soha nem fürdik, szakadozott, kopott ruhákban jár, ruházata tisztításáról és gyakran az alvásról is lemond, *ciliciumot* és szöges harisnyát visel, valamint vesszőzi vagy erő hiányában vesszőzteti magát.

Margit gyóntatója és lelki vezetője, Marcellus fráter a legenda szerint egy látomása alapján tanította Margitot a tökéletességhez vezető útra. Ráskai Lea így írja le Marcellus látomását arról „hogy mi volt a régi szent atyák tökéletességük”:

„Vala egy fráter [Marcellus], prédikátor szerzetbeli, ki ez időben provinciális vala. E provinciális gyakorta gondolkodik vala és az Űristent nagy ájtatossággal kéri vala, hogy méltóztatnék neki megmutatni, megjelentetni, hogy mi volt a régi szent atyáknak tökéletességük, kinek miatta mentenek ilyen igen

fel a jóságos mívelkedeteknek tetejére és az Úristennek ilyen nagy édességes ismeretére miképpen örölkük a Szentírás tartja, mondja. Tehát e provinciálisnak hozattaték és mutattaték egy könyv, aranybetűkkel íratott, és mondaték e provinciálisnak: „Kelj fel, fráter, és olvassad ezt!” Mely fráter legottan megolvasá és ezek valának írván a könyvben: *’Ez a régi szent atyáknak, tökéletességük: Istent szeretni; önnönmagát megutálni; senkit meg nem utálni; senkit meg nem ítélni.’* Ezenképpen e látás elenyészék és e fráter felserkene ő álmából; kezdé e leckét gyakorta mondani, hogy el ne feledné.”

Marcellus tanítása tehát ugyanazt sugallja, mint a korabeli *imitatio Christi* eszmeisége: mondj le a földi javakról, mert azok akadályt jelentenek a tiszta lelkeség számára. Margit ezt így mondta: „Mert a klastrom nem azoknak helyek és lakodalmok, kik e jelen való jókat, e világi jókat keresik, hanem azoké, kik a jövődő mennyei jókat keresik.”

De persze Margit nem kívánta, hogy mindenki pontosan az ő módján valósítsa meg az életszentséget. Tudta, hogy kinek-kinek megvan a maga mértéke, és aszerint osztotta apácatársainak a tanácsait: „Ezen ájtatosságra tanítja vala az egyéb szororokat is, jelesül egy szorort, ki vala kantrix, szoror Katerina. Váradi András úrnak leánya. Kéri vala gyakorta e szoror e szent szüzet, hogy ötet tanítaná, miképpen kellene Istent imádni, szolgálni, kérni. Monda e szent szűz, Szent Margit asszony e szoror Katerinának: »Ajánljad a te testedet és te lelkedet az Úristennek, és legyen a te szíved mindenkoron az Úristennél avagy az Úristenhez, úgyhogy sem halál, sem egyéb ok tégedet meg ne vonjon az Istennek szerelmétől.«”

Tehát nem azt mondja, viselj te is vezeklőövet, hanem csak annyit, hogy bármit csinálsz, szíved legyen az Úristennel. Még csak azt sem mondja, hogy imádkozz úgy, ahogy én, hiszen tudja, hogy ahogy ő imádkozik, az nem való mindenkinek. Mert a legenda szerint ez általában így történt: „Oly igen édesen imádkozik vala e szent szűz minden időben, hogy akármely igen hideg idő volt, mikoron egyéb szororok isteni szolgálat után mentenek magukat megmelegíteni szobába, e Szent Margit asszony megmarad vala a karban, csak egy köntösben avagy kápában a nagy hidegségben, úgyhogy mindenestül fogva megkékül vala, miképen holt. Ezenképpen leletik vala meg gyakorta a szororoktól a Szent Kereszt oltára előtt a karban. Mert Szent Margit asszony igen szeret vala imád-

kozni a Szent Kereszt oltára előtt, mert az időben a szakramentum, Krisztusnak szent teste fenn függ vala a Szent Kereszt oltára előtt.”

Egyrészt tehát nem kényszerít, másrészt pedig nem hivalkodik, hanem egyszerűen elragadtatik, és ezzel nyújt mások számára tiszteletre méltó, de nem minden részletében feltétlenül követendő példát. Hiszen a másokat mindenben gyengéd alázattal segítő habitusától semmi sem áll távolabb, mint a felfuvalkodott hivalkodás. Pedig ugyebár királyi származása szerint ő a legmagasabb rangú az apácák között, de ez eszébe sem jut, amikor egy elkényeztetett úrilány apácátársnője mérgében rálöttyinti a mosogatólevet, hogy ilyen alantas munkára fogták. Inkább gyengéden csitítja bántalmazóját, és szinte ő kér bocsánatot a másik arroganciájáért: „Azért mikoron Szent Margit asszon egy napon szokása szerént az mosdóvíznek moslékát akarná kivinni az refektóriomból, de nem viheté el az vizeknek sokaságáért, hívá hozzá egy szorort, hogy segéllene neki – szoror Csengét, Bodoldi ispánnak lejánját. Tehát ez szoror elméne, és mikoron jutottak volna az moslékkal az refektóriomnak kívöle, ez megmondott szoror kezdé Szent Margit asszont arcul verni az moslékvízzel. De ez szent szűz mind békességgel elszenvedé, és csak mosolyulván mondá: »Szerető atyámfia, mit mívelsz?«”

Persze, miközben mással szemben ilyen elnéző tudott lenni, magával szemben mindenkinél szigorúbb volt. Aszkézisének eszközeiről ezt olvassuk legendájában: „E szent szűznek az ő ládájában való kincsei ezek valának: őbenne valának két ciliciumok. Egyik megszakadozott vala immár a gyakorta való viselésnek miatta, a másik cilicium pedig új vala, és vala őbenne vasból csinált öv, kivel övedezik vala a ciliciumnak alóla nagy keménységgel, és egy vessző, kire vala kötöttevén a süldisznónak bőre sörtéjével együtt, kivel e szent szűz őmagát ostorozza vala, és még vala a ládában két nemez kapca, mely kapcákat bevertenek vala kétfelől apró hegyes vasszögekkel, kiket e szent szűz visel vala ő lábaiban.”

Ezek közül a tárgyak közül a vasból készült vezeklő övét az esztergomi Keresztény Múzeum őrzi. Könnyű elképzelni, hogy ez a fajta életmód, mely tökéletes kontrasztban állt Margit királyi származásával, időnként még apácátársaiban is idegenkedést ébresztett. De a szentség útja éppen ez: túllépni a határokon, valami rendkívülit véghez vinni a szeretet, a jó, az igaz, az isteni értékrend képviselésében. És hogy mindezt miért vállalta?

Margit küldetése

Margitnak küldetése volt: Magyarország megmentéséért ajánlották fel szülei Istennek még világra jötte előtt. Ő azután felnövekedvén szabad akaratából is magára vállalta ezt az áldozati szerepet, amikor fogadalmat tett, hogy egyedül Krisztus jegyese lesz. Tehát rendre elutasította a hozzá érkező házassági ajánlatokat, jóllehet különösen Ottokár cseh király esetében szüleivel egyetemben egész környezete nagy nyomás alá helyezte, hogy fogadja el az ajánlatot. De ő, az Aquinói Tamás által ajánlott harmadik út szellemében, saját akaratát Isten akaratának alávetvén, szigorúan tartotta magát fogadalmához. Egy korabeli, tévesen Tamásnak tulajdonított prédikáció, amelyet vagy amelyhez hasonlót Margit talán maga is hallhatott, tekintve, hogy szövegét a *Leuveni Kódex*²⁷ is megőrizte, utolsó soraiban akár róla is szólhatott volna.²⁸

„Inventa una pretiosa margarita, abiiit, et vendidit omnia quae habuit, et emit eam, Matth. 13.	„Egy drága gyöngyre lelvén, elment, mindenét eladta, és megvette azt. Máté 13, 46.
In his verbis tria dicuntur. Primum margaritae inventio; secundum margaritae commendatio; tertium ejusdem margaritae emptio.	Ezek a szavak három dologra utalnak: 1. a gyöngy megtalálása, 2. a gyöngy dicsérete 3. a gyöngy megvétele

- 27 A Leuveni Kódex keletkezésének idejéről lásd Keréjkártó 2020. <https://mki.gov.hu/hu/hirek-hu/evfortulok-hu/leuveni-kodex-titokzatos-tortenete-es-haza-kerulese>
- 28 Ugyan a prédikáció valószínűleg inkább Antiochiai Szent Margitról szól. De eléggé érdekes módon történelmileg az sem egyértelműen kizárt, hogy Árpád-házi Szent Margitról szóljon, tekintve az akkoriban Itáliában is gyorsan terjedő kultuszát. De akármi is a helyzet a történelmi tényekkel, a leírás rá is illik.

<p>Per margaritam istam intelligitur Dei filius [...] Talis margarita est lapis parvus, invenitur in profundo maris, in ventre piscis, et in mensa campsoris. In his tribus locis consuevit inveniri margarita: sic Christus invenitur in mari, idest Maria, per incarnationem. [...] In pisce, gident in Christo homine per unionem. [...] In altari, per sacramenti transubstantiationem.</p>	<p>[...] Ezen a gyöngyön az Isten fiát értjük. [...] Egy ilyen gyöngy egy kicsiny kövecske, amely a tenger mélyében található, vagy egy hal gyomrában, vagy a bankár asztalán. A gyöngy általában ezen a három helyen található, csak úgy, mint ahogy Krisztus a tengerben [<i>in mari</i>], azaz Máriában, az inkarnáció révén. [...] A halban, azaz az emberré lett Krisztusban, az unió révén [...] És az oltáron, a szakramentum átlényegülése révén. [...]</p>
<p>Circa tertium sciendum, quod margarita emitur triplici denario: scilicet aeneo, argenteo et aureo. Aeneus est substantia mundi, argenteus corpus, aureus anima. Aeneo emit qui dat divitias pro ista margarita; argenteo, qui dat corpus; aureo, qui dat animam. Primum fit per renuntiationem divitiarum; secundum per corporis mortificationem; tertium per propriae voluntatis abnegationem[...] Possunt autem exponi de ista beata, quae fuit pretiosa margarita propter speciositatem virginitatis, propter praedicationis utilitatem, et propter insuperabilem soliditatem: quam invenit mercator caelestis et emit sanguine suo Christus Deus noster, qui est benedictus in saecula. Amen.²⁹</p>	<p>Tudnunk kell, hogy a gyöngyöt háromféle érmével vehetjük meg: ércpénzzel, ezüsttel és arannyal. Az érc a világ szubsztanciája, az ezüst a test, és az arany a lélek. Ércel vásárol, aki gazdagságát adja ezért a gyöngyért, ezüsttel, aki a testét, és arannyal, aki a lelkét. Az első a földi javak feladásával történik, a második a test mortifikációjával, a harmadik pedig a saját akarat megtagadásával. [...] De mindezt lehet érteni erre a boldog asszonyra, aki egy drága gyöngy (<i>Margarita</i>) volt, szüzessége szépsége, szavai hasznossága, és felülmúlhatatlan szilárdsága miatt, akit megtalált, és vérével megvásárolt az égi kereskedő, a mi Krisztus Istenünk, aki áldott mindörökké. Ámen.”</p>

Margit életszentségének példája már életében nagy tiszteletet és csodálatot keltett, de közvetlenül halála után még inkább. Patrónusi szerepét zsolozsmájában a 13-14. század fordulója óta (és persze talán még közismertebben a 17. századból származó *Magyar szentek himnuszában*) máig őrzi a kollektív emlékezet.³⁰

29 Aldobrandinus de Cavalcantibus, Sermones, pars 2 n. 52

30 Fordítás: Vigilia, 1971, 297–299.

„Gratuletur Hungaria
de Christi beneficio,
cuius extat vicaria
salutari suffragio.”

„Örülj, vigadj magyar haza,
hogy Krisztus hozzád ily kegyes,
van már, ki érted szólana,
és üdvös pártfogást szerez.”

(*Árpád-házi Szent Margit verses zsolozsmája*, 1276–1320)³¹

Szekularizált, individualista, hedonista korunkban talán úgy tűnhet, hogy a Margit által megtalált tamási „egyensúly” testiség és spiritualitás között túlzot-
tan is az utóbbi felé billent. Azonban, mint mondtuk, Margit maga sohasem
erőltette volna másra a saját útját a spirituális tökéletességhez. Talán inkább ezt
mondaná: ez az ő útja, ez az ő küldetése, ez az ő példája, de példáján okulva ki-
ki találja meg a saját útját és a saját küldetését.

Ráskai Lea magyar nyelvű Szent Margit-legendáját tartalmazó kódex, 1510
Országos Széchényi Könyvtár, Budapest

31 Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez – Középkor (1000–1530) Sermo-
nes Compilati – Eötvös Loránd Tudományegyetem Régi Magyar Irodalomtudományi Inté-
zet, 1991.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Csepregi et. al. 2018.** Csepregi Ildikó – Klaniczay Gábor – Péterfi Bence (szerk.): *Legenda Vetus. Acta Processus Canonizationis et Miracula Sanctae Margaritae de Hungaria. The Oldest Legend, Acts of the Canonization Process, and Miracles of Saint Margaret of Hungary.* Ford.: Csepregi Ildikó, Clifford Flanigan és Louis Perraud. Central European University Press, Budapest–New York, 2018.
- Csurgai 2017.** Csurgai Horváth József (szerk.): *Az első 300 év Magyarországon és Európában. A domonkos rend a középkorban.* Alba Civitas Történeti alapítvány, Székesfehérvár, 2017.
- De Jong 1996.** De Jong, Mayke: *In Samuel's Image. Childoblation in the early mediaval west.* E.J.Brill, Leiden–New York–Köln, 1996.
- Ilkó 2012.** Ilkó Krisztina: Az askézis gyakorlatának szélsőséges formái Szent Zoerard-András vitájában. In: Péterfi Bence et al. (szerk.): *MICAE MEDIA-EVALES II., Fiala történések dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról.* Budapest 2012, 9–18.
- Kálny 2017.** Kálny Beatrix (szerk.): *Domonkos szentek és szent helyek.* Hereditas Graeco Latinitatis V. A Debreceni Egyetem Klasszika-Filológiai és Ókortörténeti Tanszékének kiadványa, Debrecen, 2017.
- Kerékjártó 2020.** Kerékjártó Ágnes: *A Leuveni Kódex titokzatos története és hazakerülése* <https://mki.gov.hu/hu/hirek-hu/evfortulok-hu/leuveni-kodex-titokzatos-tortenete-es-hazakerulese>. Letöltés dátuma:2022. 06. 30.
- Klaniczay 1981.** Klaniczay Gábor: A középkori magyarországi szentkultusz kutatás problémái. *Történelmi Szemle*, 24. (1981) 273–286.
- Klaniczay 2019.** Klaniczay Gábor: *Marcellustól Ráskai Leáig. Compilatio, egybeszerkesztés, újraírás a Margit-legendákban.* In: Bartók István – Jankovits László – Pap Balázs (szerk.): *Imitáció és parafrázis. Szövegváltozatok a magyar régiségben.* VersoKönyv, Pécs 2019, 11–18.
- Klima 2016.** Klima Gyula: A lélek a középkor filozófiájában. In: Székely Attila (szerk.): *Lélek enciklopédia.* Gondolat Kiadó, Budapest 2016, 49–75.
- Madas 1991.** Madas Edit (szerk.): *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez – Középkor (1000–1530).* Sermones Compilati. Eötvös Loránd

Tudományegyetem Régi Magyar Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 1991.

- Mályusz 1933.** Mályusz Elemér: Árpád-házi Boldog Margit. (A magyar egyházi műveltség problémája). In: Alföldi András – Szekfü Gyula (szerk.): *Emlékkönyv Károlyi Árpád születésének nyolcvanadik fordulójának ünnepére.* Sárkány, Budapest 1933, 341–384.
- Mezei 1955.** Mezei László: *Irodalmi anyanyelvűségünk kezdetei az Árpád-kor végén.* Budapest, 1955.
- Orbán 2001.** Orbán Imre: „*Ecce, iam vici mundum!*” *Antiochiai Szent Margit tisztelete Magyarországon.* Budapest, 2001.
- P. Böle 1944.** P. Böle Kornél: *Gyöngyvirágok és margaréták Árpádházi Szent Margit oltárán. Születése 700 éves jubileumának és szentté avatásának ünneplése.* Credo!, Budapest, 1944.
- Pongrácz 1943.** Pongrácz Alajos: Az első nyomtatásban megjelent olasz nyelvű Árpádházi Boldog Margit legenda. *Olasz szemle: studiitaliani in Ungheria*, 2. (1943) 1. sz. 1037–1043.
- Pusztai 2004.** Pusztai Gabriella: Aszkézis és testi fenyítés a 13. századi női szenteknél. Árpád-házi Szent Erzsébet és Konrád viszonya a korabel latin és francia írásokban. *Kalligram*, XII. (2004) 2. sz.
- Soós–Soósné 2019.** Soós Sándor – Soósné Veres Rózsa: Asszonyunk, Mária megkoronázza Szent Margit asszonyt. *Acta Pintériana*, 5. (2019) 5–20.

SZÖVEGEK

M. Nagy Ilona (szerk.): *Margit-legenda, Szent Margit élete 1510 digitális kiadása.* , Debrecen, Debreceni Egyetem 2011–2014.

https://deba.unideb.hu/deba/Margit-legenda_Szent_Margit_elete_1510/index.html

Madas Edit (szerk.): *Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez – Középkor (1000–1530).* Sermones Compilati. EötvösLoránd Tudományegyetem Régi Magyar Irodalomtudományi Intézet, Budapest, 1991.

Sancti Thomae de Aquino *Liber de perfectione spiritualis vitae* (De perf.)Textum Leonino 1970 edito adaequatum ac translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit.

Sancti Thomae de Aquino *Contra doctrinam retrahentium a religione* (Contra retr.) Textum Leonino 1970 edito adaequatum ac translatum a Roberto Busa SJ in taenias magneticas denuo recognovit Enrique Alarcón atque instruxit.

Wenzel Gusztáv: *Árpádkori Új Okmánytár,* Athenaeum. Budapest, 1873.

